

RECENZJE

BP JAN KOPIEC, Gliwice, Prof. Uniwersytetu Opolskiego (em.)
jankopiec@gmail.com

**Rec.: KS. JÓZEF MANDZIUK, *SILESIA SACRA. DAWNE
I WSPÓŁCZESNE MIEJSCA PIELGRZYMKOWE NA ŚLĄSKU***

Wydawca: Fundacja „Honor, Ojczyzna” im. Majora Władysława
Raginisa: Warszawa 2024, s. 567, ISBN 978-83-953054-7-4

Bardzo aktywnego naukowo ks. Józefa Mandziuka, wywodzącego się z archidiecezji wrocławskiej, nie trzeba przedstawiać. To długoletni pracownik Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu w latach 1986-2006), a także Akademii Teologii Katolickiej – dzisiejszego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego – w Warszawie (1987-2013), ostatnio zaś przed ostatecznym przejściem na emeryturę Politechniki Rzeszowskiej (od 2006 r.). Zatrudnienia w ważnych uczelniach pociągało wyraźne osiągnięcia naukowe tego wytrawnego badacza nade wszystko w obrębie dziejów Kościoła na Śląsku, ale też sięgał do innych rejonów kraju, a także naszej Polonii. Z tego też względu bibliografia własnych prac ks. J. Mandziuka przekroczyła już liczbę 1300 pozycji – w sposób szczególny ubogacił obecnie historiografię śląską oczekiwany opracowaniem na temat sanktuariów na terenie tej historycznej dzielnicy polskiej. Pozycja ta wpisuje się w realizowany przez Autora zamysł, zmierzający do realnego podsumowania tysiącletnich dziejów diecezji śląskiej – obejmującej nie tylko diecezję wrocławską – i posługującego tutaj Kościoła katolickiego. W tym miejscu wypada przypomnieć, że swej rodzinnej archidiecezji poświęcił większość swoich studiów i badań naukowych, których efekty są przeogromne. Zwłaszcza, przypadające na rok 2000, Tysiąclecie utworzenia diecezji wrocławskiej zainspirowało Go do szeroko potraktowanego podsumowania tych dziejów. W tym nurcie przedstawił *Historię Kościoła na Śląsku* – t. 1: cz. 1-3, t. 2; t. 3, cz. 1-4; t. 4: cz. 1-3 (Warszawa 1995-2015); natomiast po uwzględnieniu uwag, zawartych

w różnych recenzjach, przygotował wydanie drugiej tej monografii, tzw. bibliofilskie (Warszawa 2010-2014). Dysponując obfitym materiałem, gromadzonym przez lata, postanowił ostatnio jeszcze ubogacić dzieje Kościoła na Śląsku ofiarując tematyczne, syntetyczne tomy, m.in. *Postacie Kościoła katolickiego na Śląsku* (Warszawa 2016); *Rządcy (Archi)Diecezji Wrocławskiej na przestrzeni wieków* (Wrocław 2018); *Biskupi pomocniczy (Archi)Diecezji Wrocławskiej* (Wrocław 2019); *Męskie wspólnoty zakonne w (Archi)Diecezji wrocławskiej* (Wrocław 2020); *Żeńskie wspólnoty zakonne w (Archi)Diecezji Wrocławskiej* (Warszawa 2020); *Wrocławska kapituła katedralna* (Warszawa 2021); *Kolegiacka kapituła świętokrzyska we Wrocławiu* (Warszawa 2021), *Silesia sacra. Śląscy święci, błogosławieni, słudzy Boży i świątobliwi na przestrzeni wieków* (Katowice 2021). Takie skrótowe wyliczenie ostatnich syntez, obejmujące łącznie kilka tysięcy stron druku w pięknej szacie edytorskiej, przekonuje, że Autor posiada wyjątkowe doświadczenie w pracy naukowej na polu historii Kościoła¹. Omawiana w niniejszym słowie kolejna książka jego autorstwa o przeszłości śląskiego katolicyzmu podejmuje fenomen istnienia i posługiwania sanktuariów. W tym zamyśle stanowi konsekwentne utrzymanie zaprogramowanego cyklu wypełniającego syntetyczne spojrzenie na przeszło tysiącletnie dzieje Kościoła na Śląsku.

Na pewno definicja sanktuarium to bardzo ważny wskaźnik określonej problematyki, stanowiącej integralną część rytmu i natężenia życia religijnej wspólnoty. Trzeba zaznaczyć, że pojawienie się takich wyjątkowych ośrodków znane było już w dawnych religijnych przeżyciach nawet poza Europą i stanowić może przekonywujący przykład powszechności odczucia o nieprzeciętnej roli wzmacniania natężenia przeżyć religijnych. O istocie i naturze tych wyjątkowych miejsc Autor krótko wypowiedział się o tym fenomenie we *Wstępie* (s. 11-12), we wprowadzeniach do trzech rozdziałów (s. 13, s. 47-48, s. 341-342) oraz w *Zakończeniu* (s. 528-533). Wydaje się, że Czytelnicy chętnie zagłębialiby się w odczytanie szerszej perspektywy tego obrazu dziejowego, zwłaszcza że kraina śląska w minionym tysiącleciu swoich

¹ Ks. J. Mańdzuk jest także autorem wyjątkowego dzieła, będącego ewenementem w literaturze naukowej pt. *Swoista Autobiografia*, Warszawa 2018, ss. 517, zawierającego wszechstronnie uchwycone aspekty własnej biografii, wówczas z perspektywy 75-letniego uczonego.

dziejów przechodziła liczne meandry losów: od heroizmu i triumfu, przez upadki do dzisiejszej odbudowy. Ponieważ otrzymaliśmy dzieło historyczne, dlatego nieodzowne wydaje się wydobyć pogłębionego dziejowego uwarunkowania jako tła do przeniknięcia pogłębionej pobożności dzięki sanktuariom. Tym bardziej, że rozważania Autora dotyczą sanktuariów na terenie dzisiejszych 6 diecezji śląskich: archidiecezja wrocławska, archidiecezja katowicka, diecezja opolska, gliwicka, legnicka, świdnicka, zahaczając o dzisiejszą diecezję bielsko-żywiecką czy zielonogórsko-gorzowską. Uwzględnił w nich też teren dawnego hrabstwa kłodzkiego, należącego do 1945 r. (formalnie do 1972 r.) do archidiecezji praskiej. Trzeba bowiem mieć stale przed oczyma fakt, że Śląsk to nie tylko (archi)diecezja wrocławska, ale też obrzeża, tworzące odrębne struktury kościelne. By ten i inne jeszcze szczegóły, zaprezentować szerzej w kontekście przewijających się i oddziałujących na zasięg tej krainy i Kościoła w ciągu tysiącletnich dziejów, warto było wybitnemu Znamcy tych problemów podjąć niewielki wysiłek, by przede wszystkim wskazać na uwarunkowania powstania i rozwoju sieci sanktuariów, czyli wyraźnych, nadzwyczajnych miejsc, dostarczających świadectw o poziomie pobożności tutejszych mieszkańców, a nawet też szerzej o kulturze religijnej mieszkańców na podstawie najstarszych wzmianek źródłowych, aż po dzień dzisiejszy. Mobilizuje do tego chociażby taki spłot wydarzeń, jakim było po 1945 r. przemieszczenie ludności zarówno na Śląsku, jak też na Kresach Najjaśniejszej Rzeczypospolitej, w wyniku którego przybyło wiele tysięcy ekspatriantów, wraz ze swymi cennymi obrazami łaskami słynącymi czy figurami, bez których nie sposób sobie wyobrazić dzisiejszego rytmu duchowości tej krainy naszej. Na s. 51-53 Autor zamieścił tabelę, zawierającą wykaz kresowych obrazów maryjnych na Śląsku.

Zasadniczy trzon obszernej publikacji tworzą trzy rozdziały, zawierające niewielkie rozmiarami, hasła o charakterze leksykograficznym, encyklopedycznym i słownikowym. Pod piórem ks. J. Mandziuka powstały zwięzłe opracowania o miejscowościach, będących siedzibami tych wyjątkowych miejsc pobożnych. Opracował ich 169, co tworzy wartościową mozaikę o tych miejscach, które posiadają charyzmat wzniosłego życia religijnego. Podstawą tego podziału stały się wezwania tych miejsc: 1. *Sanktuaria Pańskie* (s. 13-45 – 14 sanktuariów), 2. *Sanktuaria maryjne* (s. 47-339 – 106 sanktuariów), 3. *Sanktuaria Świętych* (s. 341-525 – 49 sanktuariów). W ten sposób ks. J. Mandziuk opracował

monografii miejsc, wyznaczonych przez Kościół jako sanktuaria. W obrębie każdego z trzech rozdziałów Autor zaznaczył, że „W opracowaniu przyjąłem porządek chronologiczny odnośnie dawnych miejsc kultu, który chyba najlepiej oddaje bogactwo przedstawionych miejsc, uświęcających ludzi przez całe stulecia” (s. 12).

Każda z poszczególnych prezentacji oparta została na istniejącej dotychczasowej literaturze przedmiotowej, rzadziej na sięganiu do archiwaliów, chociaż te w odniesieniu do najnowszych czasów – zwłaszcza związanych z dekretami diecezjalnej władzy, ustanawiającymi sanktuaria w ostatnich latach – ubogacają bardzo istotnie ten obraz. Z prowadzonej narracji ukazuje się bardzo bogaty obraz życia każdego z tych ośrodków, a najkrótsze nawet wątki z historii diecezji czy okolicy tego miejsca pozwalają poznać nieodzowne uwarunkowania historyczne. Dzięki zebraniu materiału z tak znacznej liczby miejscowości, można przez ich pryzmat tysiącletnich dziejów dostrzec realne i szczerze przeżywane odniesienia do cennych treści i wartości religijnych. Bowiem impulsem dla tej duchowej formacji w każdej z nich był obraz lub figura Świętej Postaci, w przeważającej mierze Matki Bożej, w której pobożni ludzie wierzący dostrzegali szczególnie znaki nadprzyrodzone, tak ważne w podnoszeniu zdolności i odwagi do podejmowania ponadprzeciętnych zadań dla podnoszenia własnych możliwości trwania na poziomie wyjątkowych przeżyć religijnych, jak też podejmujących ważne, nierzadko heroiczne powołania, by realizować zadania przyczyniające się do poprawy życia własnego i innych ludzi. Znamy to zjawisko, dzięki któremu historia Kościoła wzbogacona była – i nadal jest – blaskiem transcendentnych wartości, do których potrafią przylgnąć serca uczciwe i skierowane na porządkowanie świadomych postaw w odniesieniu do odpowiedzialności za życie każdej ludzkiej osoby, jak też całych społeczeństw. Bez takiego podejścia do zjawisk, przeżywanych w sanktuariach, nie można zrozumieć fenomenu funkcjonowania tego rodzaju ośrodków.

Zatrzymując się na zasadniczym członie publikacji, czyli na poszczególnych hasłach o poszczególnych sanktuariach trzeba stwierdzić niebywałą solidność i pietyzm Autora w zestawieniu najistotniejszych elementów haseł: geneza świętego miejsca, jego dzieje, główny przedmiot kultu, rytm życia religijnego w sanktuarium, zabytki budowlane i architektoniczne itp. Poszczególne hasła nie mają własnej, zindywidualizowanej bibliografii, lecz na końcu książki Autor zamieścił

zbiorczy zestaw (s. 536-560 – łącznie 459 pozycji, z których 47 to prace samego J. Mandziuka). Bibliografia ta jest bardzo bogata, ale dla Czytelnika, zwłaszcza nie obeznanego ze szczegółami, trudno będzie znaleźć szybki zestaw pozycji, w których mógłby znaleźć dalsze informacje dotyczące konkretnego miejsca. Być może wskazane byłoby (dla większej przejrzystości) osobne zestawienie prac o charakterze ogólnym, jak dzieje diecezji, stosunków politycznych czy powszechnych, a osobne – pozycje stricte poświęcone sanktuariom. W materiale warsztatowym niezwykle pouczające są dwie dalsze tabele: *Miejsca pątnicze i sanktuaria świętych na Śląsku* (s. 530-531) w liczbie 22 oraz bardzo interesujące zestawienie: *Biskupi śląscy twórcy sanktuariów w poszczególnych diecezjach* (s. 531-532), wyliczające 18 zwierzchników diecezji śląskich po II wojnie światowej.

Pracowicie opracowana monografia, poświęcona sanktuariom śląskim na przestrzeni wieków powinna stać się niemal obowiązkową pomocą duszpasterską nie tylko w parafiach, znajdujących się w śląskich diecezjach. Bez wątplenia wskazuje na cenne walory uprawiania badań naukowych, mogących stanowić impulsy do właściwego zrozumienia fenomenu sanktuariów, by pracę duszpasterską w tych ośrodkach, uczynić ważnym elementem posłannictwa Kościoła w świecie współczesnym.

BP JAN KOPIEC – bp prof. dr hab., emerytowany ordynariusz diecezji gliwickiej, historyk Kościoła na Śląsku i dziejów dyplomacji watykańskiej, emerytowany prof. Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego. Zainteresowania naukowe biskupa Jana Kopca koncentrują się na następujących zagadnieniach: diecezja wrocławska po Soborze Trydenckim; dzieje Kościoła na Śląsku Opolskim; przeszłość nuncjatury papieskiej w Polsce, zwłaszcza w początkach XVIII w., co związane jest z edycją akt nuncjuszy Juliusza Piazzzy, Mikołaja Spinoli i Benedykta Odescalchi-Erby (lata 1706-1712); osobną dziedziną dociekań naukowych są badania biografistyczne, głównie biskupów wrocławskich i duchowieństwa śląskiego. Jest autorem 15 prac zwartych, blisko 560 artykułów naukowych oraz ponad 260 tekstów popularnonaukowych.